

ÜNİTE 7

Akıl Çağı-Aydınlanma

Amaçlar

- 1650 lerden 1800 lere kadar Batı Uygarlığının içinde yaşadığı zihinsel bilimsel değişim sürecinin-Akıl çağı'nın-felsefi, bilimsel, siyasal ve kültürel boyutlarını ana hatlarıyla öğrenciye aktarmak.

İçindekiler

- Akıl Çağı ve Bilimsel Devrim
- Akıl Çağının Anlamı ve Genel Özellikleri
- Aydınlanma Döneminde Sosyo-Ekonomik Değişmeler
- Aydınlanma Döneminde Siyasal Gelişmeler
- Aydınlanma Döneminde Edebiyat ve Sanat
- Özet
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılacak Kaynaklar

Öneriler

Bu üniteyi daha iyi anlayabilmek için,

- Aydınlanma döneminin ortaya çıkardığı temel kavram ve uygulamaların ortaçağ düşünce ikliminden ne gibi farklılıklar (zıtlıklar) arzettiğini düşünüp tartışınız.
- Aydınlanma düşünce iklimi ile Eski Yunan düşünce iklimi arasındaki benzerlikleri düşünüp tartışınız.
- Bu ünite de öğrendiğiniz bilgileri, Felsefe Tarihi ve Bilim Tarihi derslerinizin konuları ile karşılaştırıp pekiştiriniz.

1. AKIL ÇAĞI VE BİLİMSEL DEVRİM

1.1. Akıl Çağının Anlamı ve Özellikleri

Akıl çağı ya da Aydınlanma olarak adlandırılan dönem (1650-1800) Batı uygarlığının modern çağa geçişini müjdeleyen önemli bir zihinsel devrim sürecini simgeler. Ortaçağ düşünce ortamı bilindiği gibi insan aklına vahiy bilgisinin doğruluğunu gösterme görevini yüklenmişti.

Bu vahiy bilgisi de, herşeyin Tanrı iradesi tarafından oluşturulduğu, olayları açıklamanın Tanrısal nedenler dışında aranmaması gerektiği düşüncesini temel alır. Bu çerçevede ortaçağ insanı, Tanrının ona verdiği görev ve rol dışına çıkmamak, doğayı ve kendini vahiy bilgisi dışında sorgulamamak ve değiştirmemek zorundaydı. Yine daha önce gördüğümüz gibi rönesans insanı, antik Batı uygarlığının etkisiyle hümanizmaya yönelmiş ve doğadan ziyade insanın kendisiyle uğraşmıştır. Rönesans düşünürleri teolojik niteliği dolayısıyla ortaçağ düşünce sistemini eleştirmişler ancak genelde Akıl Çağının özünü oluşturan **doğa yasaları** düşüncesine geçememişlerdir. Reformasyon insanı da ortaçağ Kilisesinin katı bağnazlığını eleştirmiş ancak onun yerine kendi dogmasını, yani temelde İncil'e dayanan mutlak vahiy bilgisini getirmiştir. Akıl çağı insanı kendisinden önceki çağların insanından farklı olarak vahiy bilgisini dışlamış, bilinçli olarak geleneksel kurumları ve değer yargılarını değiştirmiş, en önemlisi de doğanın bilimsel bilgisini akıl temeli üzerine kurmuştur.

Akıl çağı ya da Aydınlanma, tek bir düşünce sistemine ya da tek bir sistematik programa indirgenemez. Ancak Akıl çağının temel ortak niteliklerini aşağıdaki 10 noktada özetlemek mümkündür.

1.1.1. Akılcılık

Rasyonelist düşünürler tarafından "Akıl" (büyük harf 'A') olarak yazılan insan aklı, geleneğin ve Tanrı iradesinin yerini alan bir gücü simgeler. Aşağıda daha ayrıntılı biçimde göreceğimiz gibi Rasyonalizme göre, Akıl herşeyin nihai, kesin ölçüsüdür. İnsan kendi ruhunun ve dış dünyasının gizemini ancak kendi aklını kullanarak çözebilir. İnsanın kendi aklına imanı yok olursa geriye kalan şey, hayvansal güdülerin getireceği şiddet ve vahşettir.

1.1.2. Kozmoloji

Akıl çağının evreni Eski Yunan ve Ortaçağ düşünürlerinin evren bilgisinden çok farklıdır. Aşağıda daha ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi Newton'un evrensel doğa yasası, eskisinden

farklı bir evren, bu evren içinde yeni bir dünya ve bu dünya içindeki insanın değişen rolü konusunda uygarlık tarihinde devrim niteliği taşıyan fikirlere yol açmıştır.

1.1.3. Bilimsel Yöntem

Akıl çağı bilimsel yöntemi ve bu yöntemin özellikleri olan matematik kesinlik, gözlem ve deneyi geliştirmiştir. Akıl çağı bu anlamda bilimsel yöneme inanç anlamı taşır.

1.1.4. Laiklik

Aydınlanma bilinci, tüm kurumların, ve dinin bilimsel yöntemle araştırılıp, incelenip, rasyonel eleştiriye açık olmasını savunur. Siyasetin, dinin ve ahlakın laik temellere oturtulması Akıl çağının ana hedefleri arasındadır.

1.1.5. Hurafelerle Savaş

Akıl çağı batıl itikatlar ve hurafelerle savaş demektir. Akıl, doğal olanın üstünde, doğa üstü güçlerin varlığına inancın aşılması, yok edilmesi demektir.

1.1.6. İnsanın Kendine Güveni

İnsan aklına, bu aklın gücüne güven Rasyonalizmin doğal sonucudur. Bu güven aynı zamanda insanın mutluluğunun da insan aklına bağlı olması demektir. Akıl çağı düşünürleri genelde insanın doğuştan iyi olduğunu ve insan aklının mutluluğun tek çaresi olduğunu vurgular. Toplumsal ilerleme ve gelişme düşüncesi modern insanın aklına güveninin zorunlu bir sonucudur. Aydınlanma geliştikçe ilerleme de gelişir.

1.1.7. Tolerans

Özellikle 18. yüzyıl bağnazlığa ve dogmatizme karşı önemli gelişmelere sahne olmuştur. Rasyonel düşünürler uygar dünyanın her türlü bağnazlıktan, cehaletten ve dogmatizmden arınması için mücadele etmişlerdir.

1.1.8. Özgürlük

Rasyonalistlerin programında insanın düşünce ve ifade özgürlüğü temel bir yer oluşturur. İnsan aklının sınırlanmadan doğayı ve kendini anlaması akılcılığın zorunlu bir koşuludur.

1.1.9. Hukuk Reformu

Yukarıda belirtilen noktalar doğrultusunda varolan hukuk ilkeleri, adalet, hakkaniyet ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde değiştirilip geliştirilmelidir. Bu amaç Akıl çağı düşünürlerinin temel ilkele-ri arasındadır.

1.1.10. Yaygın Eğitim

Akıl çağı, uygarlık tarihinde ilk kez kitle çapında yaygın eğitimin başlamasına tanıklık etmiştir. Yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda, üniversitelerin de programında, hem doğabilimler hem de insanbilimler alanlarında oluşturulan dersler hızla girmeye başlamıştır.

1.2. Bilimsel Devrim : Descartes ve Newton

Akıl çağı'nın bilimsel devriminin temelinde doğanın (ve onun parçası olan insan bedeninin) bir makina olduğu ve mekanik doğa yasalarına tabi olduğu düşüncesi yatar. İnsan aklının temel görevi de evreni ve insan bedenini düzenleyen bu doğa yasalarını bulup ortaya çıkarmaktır. Akıl çağı'nın bu ana düşünceleri Descartes ve Newton tarafından geliştirilmiştir.

1.2.1. René Descartes (1596-1650)

Akıl çağı'nın ve Rasyonalizm'in babası sayılan Fransız filozof ve matematikçi Descartes, genç yaşından itibaren eğitimini gördüğü skolastik düşüncenin yanlışlığını farketmiş ve kendi ifade-siyle bilgiyi yalnızca "İnsan aklı, ve evrenin kutsal kitabı olan doğa'dan" öğrenmeye karar ver-miştir. Bu konudaki düşüncelerini ilk kez, 1637'de yazdığı **Aklını İyi Kullanmak ve Bilimlerde Gerçekçiliğe Aramak İçin Yöntem Üzerine Konuşma** adlı eserinde ve bunu izleyen, geo-metri, optik ve genel fizik konularındaki üç eserinde ifade etmiştir. Descartes **Yöntem Üzerine** kısa adıyla bilinen 1637'de yazdığı eserinde felsefi ve bilimsel düşüncenin ilkelerini ortaya koy-muş ve bu ilkeleri temel alarak, en küçük canlıdan en büyük evrene kadar tüm maddesel varlıkların birer makina gibi işlediklerini göstermiştir. İnsan da bilinç sahibi olmanın ötesinde,

diğer canlılar gibi bir makinadan farkıdır. Descartes'a göre bilgiye ulaşmanın yöntemi skolastik düşüncenin otoriteye dayanan yöntemi değil, insan aklının "evrensel şüphe"ye dayanan rasyonel yöntemidir. Buna göre kesin bilgiye herşeyden şüphe ederek başlarız. Bu yolla, şüphe götürmez doğruları bulabiliriz. Bulduğumuz ilk şüphe götürmez aksiyom düşünce ediminde bulunan, başka deyişle herşeyden şüphe duyabilen, herşeyi sorgulayabilen bir varlığın (Ben'in) varlığıdır. Bilgi, bu aksiyom üzerine yani kendi ben'inin şüphe edebilir, düşünebilir varlığı üzerine kurulur. Descartes bu düşüncesini "Düşünüyorum o halde varım" (Cogito, ergo sum) cümlesiyle ifade eder.

Descartes, fiziğin ve mekaniğin sorunları üzerine düşünerek gerçek doğa bilgisinin geometrik, aritmetik çözümlere dayandığı fikrini geliştirdi. Descartes'in, doğa bilgisinin "evrensel matematik" bilgisine indirgenebileceği düşüncesi modern bilimin temelini oluşturur ve haklı olarak Kartezyen Devrim adıyla anılır. Kartezyen Devrimi bir başka biçimde şöyle ifade edebiliriz: Descartes öncesi Aristocu fiziğe göre doğa, birbirinden bağımsız ve herbirisi kendi amacını gerçekleştirmeye çalışan nesnelere oluşuyordu. Doğa bu anlamda bir bütünlükten yoksundu. Descartes bu doğa anlayışını aşarak doğadaki hiçbirşeyin keyfi olmadığını, doğanın bir bütün olarak evrensel matematik kanunlarına tabi olduğunu savunmuştur. Descartes'un bu düşüncesi Newton'un doğa yasası sentezine temel oluşturacaktır.

1.2.2. Isaac Newton (1642-1727)

Newton 1687'de yayınlanan **Principia Mathematica** adlı eserinde "genel çekim" yasasını açıklar. Bu kanuna göre "herhangi iki cisim, birbirini, kütlelerin çarpımı ile doğru ve aralarındaki uzaklığın karesi ile ters orantılı bir kuvvetle çekerler". Daha yalın bir ifade ile genel çekim yasası, birbirine yakın iki cismin, ağırlıklarıyla doğru orantılı olarak birbirin çektiğini söyler. Newton bu yasanın, kendisinden önce Kepler ve Galileo tarafından bulunan yasaların daha genel bir ifadesi olduğunu ve sadece dünya için değil tüm evren için geçerli olduğunu savunur. Bu yasa gezegenlerin neden güneş etrafında sabit bir yörünge etrafında döndüğünü açıklar. Newton'un kuramı, tüm evreni tek bir çekim yasasının hakim olduğu dev bir makina olarak görür. Bu dev makinanın içindeki tüm olaylar matematiksel olarak ifade edilebilir ve tüm yasalar bilim tarafından ortaya çıkarılabilir. Doğa yasalarını ifade edebilmek amacıyla Newton "Kalkülüs" adı verilen bir matematik türü buldu.

Newton'un genel çekim yasasını buluşu uygarlık tarihinde bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin başlayışını simgeler. Yukarıda belirttiğimiz Kartezyen devrimle birlikte Newton devrimi o güne kadar geçerli sayılan Aristo'cu, Ptolemy'ci evreni yıkmış, yerine son derece karmaşık bir evren bilgisi getirmiştir. Bu evrende dünyamız eski ayrıcalıklı yerini yitirerek pek çok gezegenin

arasında önemsiz gezegenlerden birisi haline gelmiştir. Güneş sistemi de evrenin milyarlarca galaksisinden sadece birisi durumuna geçmiştir. Sonuçta insanın konumu da yaratılışın ayrıcalıklı merkezinden çekilmiş ve atomlardan, moleküllerden oluşan bir makina-organizma durumuna indirilmiştir. İnsan da evrenin diğer mekanik-organik varlıkları gibi doğa yasalarına tabidir. Ancak akli sayesinde insan, diğer canlılarda olmayan bir düzen kurabilir, doğa yasalarının bilincine varabilir, doğayı kendi iradesine ve gücüne tabi kılabilir.

Evrenin değişmez ahenk, uyum ve düzene sahip oluşu ve bu uyum ve düzenin doğa yasaları sayesinde mükemmel bir saat gibi işlediği fikri, aşağıda göreceğimiz gibi, Akıl çağı düşünürlerine ekonomiden siyaset bilime kadar kuramsal modelin temelini oluşturmuş ve uygarlık tarihinin belki de en önemli dönüm noktalarından birini-moden çağa girişi-simgelemiştir.

1.3. Doğa Yasası Düşüncesi ve Din

Beşinci ve altıncı ünitelerde incelediğimiz gibi Hıristiyanlık, gelenek, otorite ve vahiy kavramları üzerine kurulmuş bir öğretilerdir. Yine daha önce gördüğümüz gibi Reformasyon, bu dinin belirli dogmalarını yıkmış ancak bilginin gelenek, otorite ve vahiye dayandığı düşüncesini korumuştur. Katolik ya da Protestan, Hıristiyan düşüncesinin temeli vahiyde, yani gerçekliğin, Tanrı ya da onun belirttiği araçlar yoluyla insana iletilmesinde yatar. Bu düşünce yapısı Akıl çağına kadar korunmuştur.

Akıl çağı düşünürleri tarihte ilk defa doğa yasası düşüncesini dine uygulamışlar, dinin mekanik evren düzeni içinde nasıl bir yeri olduğunu tartışmışlardır. Bu tartışmaların uygarlık tarihi açısından önemi, dinin yaşamın her kesimindeki etkili konumunu yavaş yavaş yitirerek, yerini laik düşünce, laik devlet ve toplum anlayışına bırakmasıdır.

Aydınlanma düşünürleri, mekanik doğa ve evren içinde dinin yeri ve önemi konusunda oldukça büyük bir farklılık arzederler. Aralarında dine önemli yer atfeden tutucu rasyonalistler olduğu gibi (Newton, Descartes, Leibniz), Septikler (Hume) ve Ateistler de vardır (Holbach). Bunların yanısıra burada, Aydınlanma dönemine özgü "akıl dini" olarak tanımlanan **Deizm** üzerinde kısaca durmak gerekir.

Deistler Hıristiyan doktrinini ve onun temeli olan vahiyi inkar etmekle beraber Tanrının varlığını kabul ederler. Onlara göre Tanrı mekanik evrenin gözcüsü ve mekanik evren-saat'in kurucusudur. Tanrı bir saat ustası gibi evreni yapmıştır. Ancak yaptıktan sonra, mekanik düzen evrensel doğa yasalarına tabi olmuştur. Bu mekanik düzenin artık Tanrıyla ve vahiyle bir ilgisi kal-

mamıştır. Deistler genelde "doğal din'in" şu ilkelerini savunurlar: 1) Tanrı evrenin yaratıcısıdır; 2) Tanrı insanın mükemmelliğini, iyiliğini ve mutluluğunu ister; 3) Bütün dinlerin amacı insanın bu dünyada erdemle ve iyi yaşamasıdır; 4) İnsan, yaşamda karşılaştığı sorunları akli ile çözmelidir.

Deizm İngiltere'de, Fransa'da Almanya'da, diğer Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da etkili olmuş ve taraftarları, laik düşünce sisteminin, tolerans ve demokrasi fikrinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Önemli Deist düşünürler arasında Voltaire, Diderot, Rousseau, Kant ve Paine'i sayabiliriz.

1.4. Doğa Yasası Düşüncesi ve Toplum: İnsanbilimlerin Doğuşu

Newton'un bilimsel yöntemi, laik düşünce sisteminin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, modern anlamda insanbilim ve sosyalbilim dallarının gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Fizik, kimya, astronomi gibi doğa bilimlerinden farklı olarak, insan bilimleri insanı konu alan sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi bilgi dallarıdır. Sosyal bilimlerin belirtilen adlarla üniversitelerin programlarına, Aydınlanma döneminde girmeyecektir. Ancak, ortaçağ ve Rönesans dönemi boyunca Aristoteles ve Plato'cu anlamda siyaset felsefesi içinde sayılan sosyal bilimler, Akıl çağında birbirinden bağımsız farklı bilgi alanları olarak belirlemeye başlamıştır. Düşünürler doğa yasalarının doğa olgularını açıkladığı gibi, insanın davranışlarını ve toplumsal, kültürel ekonomik olayları da açıklayabileceğine inanıyorlardı. Bu yöndeki önemli düşünürleri ve katkılarını kısaca inceleyelim.

1.4.1. Hobbes ve Bilimsel Maddecilik

İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588-1679) doğal olguları ve insan davranışlarını tek bir yöntemle açıklayacak evrensel bir bilgi kuramı geliştirmeyi amaçlar. Hobbes, Descartes'in matematik dilini ve Newton'un mekanik yasalarını maddeye ve insan davranışlarına uygulayarak bilimsel maddecilik kuramını geliştirdi. Bu kurama göre insan da, evrenin diğer nesnelere gibi bir makinanıdır. İnsan yaşamı Newton'un mekanik kurallarına dayanır. Madde (beden) ve hareket tek varolan şeydir. Hareket, insanın duyu organlarıyla temasa geçince bizim duyum dediğimiz algı görüntüsü meydana gelir.

Bütün insan bilgisi bu tür algı görüntülerinden oluşur. Bu görüşün mantıksal sonucu tüm bilimsel bilginin madde partiküllerinin duyu organlarımıza çarpmasının doğrudan bir ifadesi olduğudur. Hobbes'un bu düşüncelerini siyaset bilime nasıl uyguladığını aşağıda göreceğiz.

1.4.2. Locke ve Ampirizm

İngiliz düşünür John Locke (1632-1704) Ampirizm'in kurucusu sayılır. Locke'un 1680'de yayınladığı **İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme** adlı eserinde ileri sürdüğü temel görüşler şunlardır: Zihin, doğuştan boş bir tableten (**tabula rasa**) ibarettir. Bir başka deyişle içinde birtakım doğuştan gelen fikirler taşımaz. Ancak deneyim aracılığıyla bilgi oluşur. Bilgi dış dünyadan zihnimize çarpan dış deney, dış duyum (**sensation**) aracılığıyla olur. Bu dış duyular zihnimize bazı tasarımlar, imajlar oluşturur. Bu basit imajlar ya da ideler zihnin bir başka işlevi olan iç duyum, iç deney (reflection) aracılığıyla bir zincir şeklinde daha karmaşık ideler haline getirilir ve her türlü bilgi ve anlık böylece oluşur.

Locke tüm bilginin deneyimden geldiğini savunurken Plato'nun ve Descartes'in rasyonalizmine başka deyişle, bilginin doğuştan gelen düşüncelere dayandığı görüşüne karşı çıkıyordu. Bilginin deneyimden mi yoksa doğuştan mı geldiği tezi günümüze kadar Rasyonalizm ve Ampirizmi savunan düşünür ve bilim adamları tarafından tartışılmaktadır.

Locke'un uygarlık tarihi açısından asıl önemi bu tartışmadan ziyade onun, bilginin deneyime dayandığını göstererek yepyeni bir insanbilim dalını, insan zihninin bilgisini başlatmış olmasıdır. Bu gelişmeler sonunda 19ncü yüzyılda bağımsız bir alan olarak psikoloji bilimi oluşacaktır.

1.4.3. Eşitlik, Toplumsal İlerleme ve Kitlesele Eğitim Düşünceleri

Çağdaş demokratik toplumların idealleri olan fırsat eşitliği, toplumsal ilerleme ve eğitimin yaygınlaştırılması düşünceleri ilk kez Aydınlanma dönemi düşünürleri tarafından sistematik bir biçimde geliştirilmiştir.

Fransız düşünür Claude A. Helvétius, Hobbess ve Locke'un fikirlerinden yola çıkarak fırsat eşitliği düşüncesini geliştirdi. Locke'un bize gösterdiği gibi insanlar doğuştan aynı zihin yapısına sahip iseler, ve yine Locke'un dediği gib insanlar arasındaki eşitsizlik onların içinde doğdukları farklı ortamların sonucu ise, bunun mantıksal sonucu insanların doğuştan eşit oldukları ve eşitsizliğin yapay, doğal olmayan birşey olduğudur. Helvétius bu görüşlerden başlayarak fırsat eşitliğini ve halk kitlelerinin eğitilmesi gerektiğini savundu. Fırsat eşitliğinin ve eğitimin temelinde insanların zeka düzeylerine göre potansiyellerini geliştirebilecekleri öğretim süreçlerinden geçmeleri gerektiği fikri yatar. İnsanlara eşit başlama imkanı ve eşit haklar tanınmalıdır. Helvétius bu amaca yönelik araçları en önemlileri olarak da söz, düşünce ve basın özgürlüklerini belirtir.

Helvétius insanlığın ilerlemesi (**progress**) düşüncesini ilk ifade eden Aydınlanma düşünürleri arasındadır. İlerleme bilincinin altında ona göre şu düşünce yatar: İnsanlık, biyolojik olarak binlerce hatta milyonlarca yıl boyunca pek az gelişmiştir. Ancak son birkaç bin yıl süresince her nesil ürettiği bilgiyi kendisinden sonraki nesle aktararak bilgi yönünden son derece hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Bu anlamda insanın geleceği kendi bilgisinde, aklında ve iradesinde yatar. İnsan ırkının mükemmelliği ve bekası ile geleceği aklını iyi kullanması ve bu aklının ürünlerini kendisinden sonrakilere aktarabilmesine bağlıdır.

Toplumsal ilerleme düşüncesini geliştiren bir başka düşünür de Giovanni B.Vico dır (1688-1744). İtalyan filozof Vico **Yeni Bir Bilimin İlkeleri** adlı eserinde (1725) uygarlık tarihini, üç önemli dönem yarasının gücü açısından inceler: kutsal, heroik ve insanlık. Her dönem zaman açısından bir öncekinden sonra gelir ve ondan daha üst düzeydedir. Uygarlık tarihi, Vico'ya göre bu üç döneme özgü erdemdir. Önce kutsal döneme özgü, ilkel toplumların içgüdüsel ve şiirsel erdemi vardır. Daha sonra bu erdem yerini insanlık döneminin bilinçli felsefi erdemine bırakır.

Toplumsal ilerleme düşüncesini en ayrıntılı biçimde inceleyen Aydınlanma düşünürü Marquis de Condorcet (1743-1794) olmuştur. Fransız düşünür Condorcet, insan ırkının sürekli olarak mükemmel yaklaşır biçimde ilerleme gösterdiği tezini savundu.

Batı Uygarlık tarihinin 18 nci yüzyıl sonuna kadarki gelişmesini Condorcet şu dokuz aşamada inceler: 1) Avcılık ve balıkçılık; 2) Çobanlık; 3) Çiftçilik; 4) Eski Yunanda ticaret, bilim ve felsefe; 5) Büyük İskender'den Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar olan bilim ve felsefe; 6) Haçlı seferleri sonuna kadar olan bilimin çöküş dönemi; 7) Haçlı seferlerinden matbaanın bulunuşuna kadarki dönem; 8) Matbaanın icadından Descartes devrimine kadar olan dönem; 9) Descartes'tan 1789 Fransız devrimine kadarki dönem. Bundan sonra Condorcet'nin onuncu dönem olarak adlandırdığı çağ ise gelecektir. Gelecekte insanlık toplumsal ilerlemeyi, insan zihninin mükemmellik sınırlarında oluşturacak, bu dönemde fırsat eşitliği, tüm hak ve özgürlükler sağlanmış olacaktır. Condorcet de, Helvétius ve Vico gibi toplumsal ilerlemenin yaygınlaştırılmış, kitlesel eğitim ve öğretim aracılığıyla gerçekleşeceğine inanır.

Özetle, Aydınlanma çağı düşünürlerinin kuramsal alanda ortaya koydukları, bilimsel yöntem, ilerleme, eşitlik, laiklik, tolerans, kitlesel eğitim gibi düşünceler 19ncü ve 20nci yüzyıllara kadar uygulanmasa da, kendilerinden sonraki nesilleri etkileyecek ve geleceğin toplumsal ve siyasal devrimlerine ışık tutacaktır diyebiliriz.

1.5. Doğa Yasası Düşüncesi ve Siyaset Bilim

Akıl çağı düşünürlerinin evrensel doğa yasası düşüncesini siyasal yaşama uygulanmaları genelde iki yönde gelişir. Bir kısım düşünür doğa yasası düşüncesini saltçı monarşik düzeni savunmak ve temellendirmek için kullanmışlardır. İkinci grup Aydınlanma düşünürü de doğa yasası düşüncesini demokrasiyi, anayasal düzeni, hak ve özgürlükleri temellendirmek için kullanmışlardır. Bu ikinci grup görüşten insanın doğal hakları kavramı gelişmiştir.

1.5.1. Bilimsel Saltçılık

Saltçı monarşik siyasal düzen Aydınlanma süresi içinde Avrupa'da geçerli tek siyasal düzen olarak gözükmektedir. Bunun tek istisnası İngiltere'dir. Ancak Aydınlanma düşünürlerinin bir kısmı despotik-saltçı monarşik düzen ile "bilimsel" ya da "aydın" saltçı monarşik düzen arasında bir ayırım olduğunu savunuyorlardı. Bu düşünürler despotik saltçı idareyi eleştirerek, aydın monarşik düzenin yani burjuva sınıfının haklarına saygılı saltçı monarşik düzenin tek çıkar yol olduğuna inanıyorlardı.

Aydın saltçı düzenin en önemli savunucuları Fransa'da ortaya çıkan "Ansiklopedistler" olarak anılan bir grup düşünürdür. Bunlar arasında Diderot, Voltaire, Jean d'Alembert, Quesnay, Buffon ve birçok tanınmış yazar bulunuyordu. Ayrıca siyasal düşüncelerini aşağıdaki "toplumsal sözleşme" bölümünde ele alacağımız İngiliz filozof Thomas Hobbes'da aydın despotizmini savunanlar arasındaydı.

1.5.2. Anayasal-Monarşik Düzen

Despotizme karşı anayasal düzeni savunan düşüncelerin en önemli temsilcisi, Aydınlanma dönemi Fransız düşünürü Montesquieu'dür. (1689-1755). **Kanunların Ruhunu** (1748) adlı kitabında Montesquieu, gelmiş geçmiş tüm siyasal sistemleri inceleyerek en iyi sistemin İngiltere türü anayasal sistem olduğu sonucuna vardı. Montesquieu, incelemesi sonucunda üç tip idare sistemi gözledi: Cumhuriyet, monarşi ve despotluk. Cumhuriyetlerde halk, ya da halkın büyük bir kısmı hakimdir. Monarşik düzende tek hakim vardır. Ancak bu hakim gücü anayasal düzen ve hukuk düzeni tarafından belirlenmiş ve sınırlanmıştır. Despot düzende tek hakim kendi iradesi dışında hiçbir güç tanımaz. Montesquieu despot devleti reddederek ve demokratik düzenin zayıflıklarını vurgulayarak İngiltere türü anayasal monarşik düzeni savunur. Ancak onun asıl önemli katkısı siyaset - bilimin yöntemi konusundadır: Toplumsal ve siyasal düzenin karmaşıklığı göz önünde tutularak, siyasal ve hukuk reformları yapılmadan önce çok ayrıntılı

bilimsel gözlem ve araştırmalar yapılmalıdır. Siyasal ve hukuk reformları ancak her toplumun siyasal ve kültürel incelikleri göz önünde tutularak yapılırsa başarılı olur.

1.5.3. Toplumsal Sözleşme Düşüncesi

Toplumsal sözleşme düşüncesi tarihte Plato'ya kadar gitmekle birlikte ilk kez sistematik olarak Aydınlanma düşünürleri tarafından ele alınmıştır. En genel ifadeyle toplumsal sözleşme düşüncesi, siyasal otoritenin gerçekte halkın olduğunu ancak, devletin işlerini yürütebilmesi için halkın bu otoriteyi bir kısım insana kendi rızasıyla vermesi demektir. Ancak Aydınlanma çağında bu kuram kralların, otoriteyi halktan değil Tanrıdan aldığı düşüncesini yıkmak amacıyla geliştirilmiştir. Şimdi üç önemli toplumsal sözleşme görüşünü kısaca görelim.

1.5.3.1. Hobbes'un Toplumsal Sözleşme Kuramı

Hobbes, **Leviathan** adlı eserinde, başlığından da anlaşılacağı gibi devleti bir "**leviathan**" (dev, canavar) olarak görür. İnsanlar Hobbes'a göre "doğal" durumda birbirleriyle savaş halindedir. Çünkü insanlar doğuştan kötüdür. Ancak bu savaş durumundan bıkan insanlar kendi rızalarıyla bütün hak ve özgürlüklerini, bunları koruyabilecek olan bir mutlak güce bırakırlar. Bu siyasal güç bir kişi bir grup yada tüm halkın temsilcileri olabilir (Monarşi, aristokrasi, demokrasi). Ancak siyasal güç kimin elinde olursa olsun **mutlak** olmalıdır. Devredilen haklar bir daha geri alınamaz, mutlak güç al aşağı edilemez. Hobbes'un kendi tercihi mutlak monarşidir. Ancak bu hükümdar iyi bir hükümdardır.

Hobbes devleti, kendi materyalist felsefesi doğrultusunda mekanik doğa kurallarına tabi bir makina-robot biçiminde betimler. Devlet bir yapay insandır. Siyasal otorite bu yapay insanın yapay ruhudur. Bu ruh aslında hareket ve ivmedir. Üst düzey idareciler bedeninin uzuvlarıdır. Cezalandırma ve ödüllendirme bedeninin sinir sistemidir. Sinir sisteminin uyumlu çalışması makina-bedenin sağlığı, uyumsuz çalışması ise hastalığı demektir. Nihayet uzuvların biraraya getirilişi bir başka ifadeyle sözleşme anı, Tanrı'nın insanı yaratışıdır.

1.5.3.2. Locke'un Toplumsal Sözleşme Görüşü

John Locke 1690'da yayınladığı **Hükümet Üzerine İki Deneme** adlı eserinde toplumsal sözleşme sürecinin aşamalarını şu biçimde açıklar: İnsanlar başlangıçta "doğal" durumda yaşar. Bu durumda kanun, düzen ve siyasal otorite bulunmaz. Ancak doğal durumda insanlar

yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahiptir. Bu haklar insanın doğuştan sahip olduğu "doğal haklar"dır ve vazgeçilemez. Ancak doğal durumda insanların kendilerini korumak için başkasını cezalandırma ve öldürme hakları da vardır. Bundan da anlaşılacağı üzere doğal durum elverişsiz ve tehlikeli bir yaşam tarzıdır. Güçlü olan her zaman zayıf olanı ezebilir. Bu nedenle toplumun akli başında olan insanları biraraya gelip insanın doğal haklarını korumak amacıyla, ortak rızaya dayanarak toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirirler. Locke'un sözleşmesi hem halkın hem de hükümdarın hak ve yetkilerini açık biçimde tanımlayan bir anayasadır. Bu sözleşmeye göre (Hobbes'dan farklı olarak) halk devlete sadece başkalarını cezalandırma ve öldürme hakkını devreder. Dolayısıyla doğal haklarını devretmez. Ayrıca Hobbes'un görüşünden farklı olarak devlet bir mutlak "canavar" gücünde değil bir ticari şirketin yönetimini üstlenen bir müdür konumundadır. Siyasi iktidar sözleşmeyi ihlal ederse, sözleşme feshedilebilir (kısacası devrimle hükümdar değiştirilebilir). Böylece Locke'un kuramına göre otorite ve siyasal güç gerçekten halkın elindedir.

Locke'un toplumsal sözleşme kuramı ve doğal haklar kavramı sonraki üniteye görüleceği gibi sadece Aydınlanma dönemi ile sınırlı kalmamış, Amerikan ve Fransız devrimlerinin ve çağdaş demokrasi düşüncesinin temelini oluşturmuştur.

1.5.3.3. Rousseau'nun Toplumsal Sözleşme Görüşü

Locke'un toplumsal sözleşme ve doğal haklar kavramını daha da geliştiren Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), 1762'de yayınlanan **Toplumsal Sözleşme** adlı eserinde özetle şu görüşleri ileri sürer: Siyasal otoritenin ve iktidarın temelinde halk ile yöneten arasında var olduğu düşünülen sözleşme yatmaz. Rousseau, Hobbes ve Locke'dan farklı olarak otoritenin temelinde **halkın, kendisi ile yaptığı varsayılan sözleşme**'nin yattığını öne sürer. Dahası bu sözleşme siyasal olduğu kadar toplumsaldır da. Bir toplum oluşturmak amacıyla insanlar haklarından ve özgürlüklerinden bazılarını daha kapsamlı bir varlık olan "genel irade"ye devrederler. İktidar bu genel iradedir. Genel irade Hobbes'un iktidarında olduğu gibi nihai ve mutlaklıdır. Bu noktada Rousseau, Locke'dan ayrılır.

Rousseau'nun "genel irade" kavramı onun kuramında çok önemli bir yer tutmasına karşın oldukça muğlak bir kavramdır. Genel irade, halkın bireysel iradelerinin toplamı değildir. Ondan farklı ve toplam bireysel iradelerden fazla bir şeydir. İnsan sözleşme ile doğal özgürlüklerini yitirir ancak bunların yerine genel iradeden kaynaklanan medeni hak ve özgürlüklerini kazanır.

Rousseau'nun **Toplumsal Sözleşme** adlı eseri Fransız Devriminin düşünce sistemine ilham kaynağı olmuş, devrimin sloganı olan "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sözleri bu kitaptan

alınmıştır. Rousseau'nun uygarlık tarihi açısından önemi, demokrasi düşüncesini insan hakları ve genel irade kavramları üzerine oturtarak sistematize etmesi olmuştur. Ona göre demokrasi, insan doğasına en uygun ve insan için en doğal olan haktır.

1.6. Doğa Yasası ve Yeni Politik Ekonomi

Aydınlanma düşünürleri Newton'un doğa yasası ve doğal uyum düşüncelerini diğer alanlara olduğu gibi ekonomik yaşama da uygulamakta gecikmediler. Böylece kendine özgü kuramlarıyla birlikte özerk bir toplumbilim dalı olarak politik ekonomi oluşmaya başladı. Bu düşünürler, ekonomik yaşamın kendine özgü doğal yasaları olduğu, müteşebbis insan için doğal ortamın, kâr amacını özgürce gerçekleştirebileceği, her türlü yapay müdahaleden arınmış ekonomik yaşam olduğu düşüncesini savundular.

1.6.1. Fizyokratlar

Adlarını 1767'de yazılan bir kitabın başlığından alan bir grup Fransız düşünür olan Fizyokratlar, doğa yasaları düşüncesini, ekonomik yaşamda liberalizm, bireysel teşebbüs özgürlüğü ve kapitalizm düşünceleriyle birleştirerek ekonomide "**Laissez-faire**" (bırakınız yapsınlar) ilkesini geliştirdiler. Fizyokratlara göre ekonomik, toplumsal ve siyasal tüm kurumlar doğal yasalara tabidir. Bu kurumların geliştirilmesi ve mükemmelleştirilmesi ancak doğal düzene uygun olarak düzenlemeleriyle mümkündür. Böyle olunca ekonomiye dışarıdan (kanun yoluyla) herhangi bir müdahale, sistemin bozulmasına ve dolayısıyla insanların mutsuzluğuna yol açar. Devlet sadece özel mülkiyeti korumak ve kamuyu ilgilendiren eğitim, sağlık vb. hizmetleri geliştirmek amacıyla müdahale edebilir. Fizyokratlara göre doğa bir ulusun zenginliğinin kaynağıdır. Bu nedenle "doğal" bir uğraşı olan ziraat ticaretten daha önemlidir.

1.6.2. Adam Smith (1727-1790)

İskoçyalı düşünür Adam Smith 1776'da **Ulusların Zenginliği** adlı ünlü eserini yayınladı. Kapitalizmin temel kitabı olan bu eserde Smith, ekonomik yaşamın doğal yasalara tabi olduğunu, ancak Fizyokratlardan farklı olarak ulusların zenginliğinin kaynağının doğa değil, emek olduğunu savunmaktadır. Smith yine de Fizyokratların "**laissez-faire**" doktrini tümüyle benimser: Ülkenin çıkarlarını korumak için serbest dolaşımın sağlanması, gümrük duvarlarının kaldırılması gerekir. Adam Smith ayrıca ülkelerin mal üretimi konusunda işbirliği ve işbölümü yapmalarını savunur. Örneğin belli bir malın üretimi bir ülke için diğerinden daha pahalıya mal

olacak ise, bu malı üretmek yerine malı ucuza üreten ülkeden ithal etme youna gidilmelidir. Smith devlet müdahalesinin yalnız şu iki konuda haklı olabileceğini savunur: ülkeyi dış saldırıya karşı korumak, kamu hizmetlerini teşvik etmek.

2. AYDINLANMA DÖNEMİNDE AVRUPA'DA SOSYO-EKONOMİK DEĞİŞME

Yukarıda incelediğimiz düşünce devriminin yanında, 1650-1800 yılları arasında Avrupa'daki en önemli değişim ekonomi alanında merkantilizmden kapitalizme geçiş oldu. Aydınlanma dönemi öncesi "eski düzen"olarak adlandırılan düzenin temel özellikleri, önceki ünitelerimizde incelediğimiz gibi şunlardı: a) Mutlakiyetçi kralların despot idaresi; b) zengin, şımarık, vergiden muaf asiller sınıfı; c) büyük toprak sahibi zengin ve vergiden muaf Kilise. Bu eski düzenin yıkılması merkantilizmden kapitalizme geçiş süresine paraleldir.

2.1. Merkantilizm

Bu ekonomik düzen saltçı (mutlak) siyasi düzenin ortaya çıkardığı, onu destekleyen ve onun desteği olan bir sistemdir. Merkantilizm'de merkezi idare ücretleri, fiatları vergileri, üretim biçimini ve miktarını düzenleyerek ekonomi üzerine denetim kurar. Merkantilizmin amacı devletin gücünü arttırmak ve bunun yanında ihracatın ithalattan fazla olmasını sağlayarak ekonomik refahı arttırmaktır. Bunu da ülkeye mümkün olduğu kadar altın ve gümüş gibi değerli madenlerin girmesini sağlayarak gerçekleştirmek amaçlanıyordu. Bu kıymetli madenler aracılığıyla güçlü donanmalar satın alınarak sömürgeciliği geliştirmek gerektiğine inanılıyordu. Görüldüğü gibi merkantilizmin başarısı, sömürgecilikle yakından ilgilidir. Kolonilerden getirilen ham madde ve kıymetli maden, merkantilizmin nihai hedefi olan ulusal ekonominin kendini yeterliliği için gerekliydi.

Merkantilizm 17nci yüzyılda ve 18nci yüzyıl başlarında Avrupa'da revaçta olan bir düzendi. Ancak en fazla İngiltere için önemli idi. İngiltere, en büyük sömürgeci ülkeydi ve Amerikan kolonileriyle 17nci yüzyılda dört adet merkantilist ticaret anlaşması yapmıştı.

2.2. Kapitalizmin ve orta sınıfın yükselişi

Avrupa'nın ekonomik gelişmesinde kolonilerin ve sömürgeciliğin artması önemli bir yer tutar. Bu yolla Avrupa'ya yeni ve bilinmeyen ürünler giriyordu (örneğin tütün İngiltere'de bilinmiyor-

du). İkinci olarak ticaretin artması tüccar, gemici, esnaf gibi zengin bir orta sınıf yaratıyordu. Bu da kapitalizmi ve kâr amacını kamçılıdı.

Kapitalizm temel hedef olarak şu üç konuda özel teşebbüsün mülkiyetini öngörür: a) Toprak mülkiyeti; b) üretim ve dağıtım araçlarının mülkiyeti; c) ülkenin doğal zenginliklerinin mülkiyeti.

2.3. Tarım ve Hizmet Sektöründe Gelişmeler

Özellikle İngilterede ve genelde Avrupa'da orta sınıf zenginliğini toprak satın alarak arttırmaya başladı. Dokumacılık sanayii ve küçük baş hayvan yetiştirme orta sınıfın diğer zenginlik kaynağını oluşturdu. Tarım sektöründeki hızlı gelişme bu sektörün verimini artırıcı bilimsel gelişmelere yol açtı.

Tarım sektörünün gelişmesi yanında hizmet sektöründe de önemli gelişmeler sağlandı. Orta sınıfın (burjuvazi) krallara yaptığı ekonomik sınırlamaları azaltma yönündeki baskıları ve bunun sonucunda elde edilen ekonomik özgürlükler sayesinde yepyeni iş alanları açıldı. Bunlar bankacılık, sigortacılık, ortak şirketler ve borsacılık gibi alanlardır.

3. AYDINLANMA DÖNEMİNDE SİYASAL GELİŞMELER: İNGİLTERE VE FRANSA

3.1. Fransa'daki Gelişmeler

Hemen hemen tüm 18 nci yüzyıl (1715-1792) Fransasını iki kral yönetmiştir: XV. Louis ve torunu XVI. Louis. 1715'den 1744'e kadar hükümdar olan XV. Louis 60 yıllık hükümdarlığı sırasında Aydınlanma düşünürlerinin hiçbir uyarısını göz önüne almamış, düzensizliği ve devletteki rüşvet ve yolsuzluğu düzeltici önlemleri ihmal etmiştir. Ona atfedilen şu söz bu dönemi bir cümlede özetleyebilir: "Benden sonra tufan!" Gerçekten de tufan onun gidişinden önce ufukta belirliyordu. Ülke Yedi Yıl Savaşları nedeniyle fakir düşmüş, hükümet kronik bütçe açığı içine girmişti. Asiller ve ruhban sınıfı ayrıcalıklarından, vergi muafiyetlerinden vazgeçemiyordu. 1774'de kral olan XVI. Louis iyi niyetine rağmen ülkeyi yönetecek yetenek ve zekadan yoksundu. Ekonomik zorluklar artarak sürüyordu. 1787'de maliye bakanı devletin iflasını önleyebilmek umuduyla "İtibarlılar Meclisi"ni topladı. Ancak asiller ve zengin ruhban sınıfı üyeleri vergi vermeyi ve ayrıcalıklarından vazgeçmeyi bir kez daha reddettiler. Fransa bu güç durumuna rağmen İngiltere'ye karşı Amerika'nın bağımsızlık savaşına destek veriyordu. Bu da var olan ekonomik krizi yoğunlaştırıcı etki yaptı.

3.2. İngiltere'deki Gelişmeler

Fransa hızlı bir biçimde felakete ve devrim ortamına sürüklenirken, İngiltere anayasal ve parlamenter monarşi yolunda önemli adımlar atıyordu. Ekonomik açıdan İngiltere rahattı. Fransa'da olduğundan farklı olarak İngiltere'de vergiden muaf, bu anlamda "ayrıcalıklı" sınıf yoktu. Dolaylı ya da dolaysız herkes vergi veriyordu. İngiliz parası Avrupa'nın her yerinde en sağlam para olarak kabul ediliyordu.

Siyasal reformlar açısından bakıldığında parlamentonun, özellikle 24 yıllık başkanlığı sırasında Robert Walpole döneminde, gitgide güçlendiğini ve kralın yetkilerinin azaldığını görüyoruz.

4. AYDINLANMA DÖNEMİNDE EDEBİYAT VE SANAT

4.1. Edebiyat

17 nci yüzyılın ikinci yarısından, 18 nci yüzyılın sonuna kadar olan dönem Akıl çağı olduğu kadar "düzyazı çağı" olarak da adlandırılır. Latince boyunduruğundan kurtulan yazarlar kendi dillerinde önemli edebi eserler vermeye başladılar. Avrupa'da matbaanın hızlı bir biçimde yaygınlaşması, burjuva sınıfının aynı hızda büyümesi ve zenginleşmesi edebiyat ve sanata olan ilgiyi de hızla arttırdı. Fransa'da klasik dönem edebiyatına üç önemli oyun yazarı hakim oldu. Pierre Corneille (1607-1684) trajedilerinde tutku sahneleri ve gerçek hitabet örnekleri ile tanındı. Jean Molière (1622-1673) komedilerinde büyük bir ustalıkla önemli ve önemsiz kişi karakterleri çizdi. Jean Racine (1639-1699) klasik biçimde trajediler yazdı. Onsekizinci yüzyıl Fransız düzyazısının en güzel örneklerini Voltaire, Condorcet, Rousseau ve diğer aydınlanma yazarları verdiler. Voltaire **Candide** adlı romanında Aydınlanma düşünürlerinden bazılarının naive (saf) iyimserliğini hicveder. İnsanlığın sorunlarının bilimsel ilerleme ile kolayca çözümleneceği tezi ile alay eder. Voltaire, İnsanın, teknolojik ilerlemeye saf bir biçimde inanmak, ondan medet ummak yerine, "kendi bahçesini ekmesi" gerektiğini, kısacası kendi kendini yetiştirmesi gerektiğini savunur. Rousseau da **Emile** adındaki romanında eğitim konusundaki düşüncelerini geliştirir. Ona göre eğitimin amacı, insanlara bir sürü gereksiz bilgi ve rakam öğretmek yerine onlara yaşama sanatını ve iyi düşünemeyi öğretmektir.

Aydınlanma dönemi Alman edebiyatının ilk önemli adı Gotthold Lessing'dir (1729-1781). Lessing Alman tiyatro türünün babası sayılır. Oyunlarında tolerans, kişilik asaleti gibi Akıl çağı temalarını işlemiştir.

Aydınlanma dönemi İngiliz edebiyatı oldukça zengindir. Hiciv yazarı Jonathan Swift (1667-1745), günümüzde bile sevilerek okunan **Gulliver'in Gezileri'ni** yazdı. Küçükler için bir

macera kitabı olan bu eser aslında insanlığın çılgınlıklarını, savaşı, kavgayı, kötülüğü hicveden acımasız bir yergi ve eleştiri eseridir. Henry Fielding, 1749 da yazdığı **Tom Jones** adlı romanında günlük yaşamın insancıl bir portresini çizer. Aydınlanma döneminin en önemli yazarlarından birisi de Samuel Johnson'dur (1709-1784). Johnson, denemeleri, eleştiri ve hiciv yazıları, şiirleri ile 18nci yüzyıl İngiliz edebiyatına öncülük etmiştir. Önemli bir yapıtı da **İngiliz Dili Sözlüğüdür**.

4.2. Müzik

Onyedinci yüzyıl başlarından itibaren Avrupa'da müzik, Akıl çağının ruhuna uygun bir biçimde laik, din dışı bir biçim almaya başladı. Opera din dışı müziğin ilk örneği olarak daha 16nci yüzyılda Floransa'da ortaya çıkmıştı. 17nci yüzyılda Opera sanatına İtalyan sanatçılar hakim olmuştur. İlk önemli opera yazarı Claudia Monteverdi (1567-1643)dir. 18nci yüzyılda opera hakimiyeti İtalyanlardan Alman sanatçılara geçti. Bunlardan en önemlileri Christoph Gluck (1714-1787) ve Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) dir.

Alman besteci Georg Friedrich Handel (1685-1759) oratoryo tipi müziğin ilk bestecisidir. Oratoryo, solo ses, koro ve orkestra karışımı kutsal temalı bir müzik türüdür. Handel ayrıca önemli bir opera bestecisidir. Handel'in çağdaşı Johann Sebastian Bach (1685-1750) müziğin pek çok türüne katkıda bulunan bir dahidir. Eserleri arasında orkestra müziği, oda müziği, sonat gibi türleri sayabiliriz.

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısı müzik tarihinde Haydn ve Mozart çağı adıyla anılır. Bu dönemde müzikte bir devrim yaşanmıştır. Sonat, konçerto senfoni, quartet ve uvertür biçimlerinde yeni bir enstruman stili müzik çağı başlamıştır. Bu stil Avrupa'nın müzik merkezini İtalya ve Almanya'dan Avusturya'nın başkenti Viyana'ya taşır. Franz Joseph Haydn (1732-1809) ilk senfoni ve quartet ustasıdır. Mozart, genç yaşta ölmesine karşın ardında 600'e yakın her türden beste bırakmıştır.

4.3. Resim, Mimarlık ve Heykeltçilik

Rönesans ile başlayan resim sanatının zengin biçim ve içeriği Aydınlanma çağına da taşınmıştır. İspanyol Valasques, Hollandalı Rubens ve Rambrandt resimlerinde Rönesans'ın ışık-gölge ve perspektif tekniklerini kullanmışlardır. Onsekizinci yüzyıla doğru, Akıl çağı etkisi doğrultusunda resim sanatı daha demokratik içerik kazanır.

Heykel sanatı açısından Aydınlanma dönemi eserleri Rönesans'ın katı heykel biçimlerinin yerine daha duygusal, hareketli ve serbest figürleri tercih etmiştir.

Mimarlık sanatında klasik Rönesans biçimi, barok sitili ile birleşerek hareket görüntülü, düzensiz ama muhteşem tarzını oluşturur. Bu tarz mimarının en görkemli örneği XIV. Louis'nin Versailles sarayıdır.

Özet

Akıl çağı Batı uygarlığının en güçlü ve verimli dönemlerinden birisidir. Descartes ve Newton, bilimsel yöntemin ve düşüncenin temelini bu çağın başlangıcında atarlar. Doğa bilimlerinin bilimsel temele oturtulması, ve yeni doğa bilimlerinin kurulması bu döneme rastlar. Ayrıca insanı konu alan insanbilimleri ya da sosyal bilimlerin başlangıcı da Aydınlanma döneminde olmuştur. Descartes'ın matematik yönteminin akla uygulanması insanbilimlerinin oluşumunu kolaylaştırmıştır.

17nci yüzyılın ortalarından başlayarak bilimde ve bilimsel yöntemde gelişmeler kültür dünyasına da yansımaya başlamıştır. Ortaçağın düşün ve iklimi yerini rasyonel ve laik düşünce ortamına bırakmaya başladı.

Aydınlanma döneminde edebiyat ve sanat alanında da, diğer alanlardakine paralel olarak önemli gelişmeler olmuştur. Edebiyatta 18nci yüzyıl "düzyazı çağı" olarak bilinir.

Rasyonalizm'in etkisi roman ve tiyatro eserlerinde açık bir biçimde gözlenebilir. Barok sanat ve müzik 17nci yüzyılda zirveye ulaşmış 18nci yüzyılda yerini Neoklasik tarza bırakmıştır.

Değerlendirme Soruları

1. Akıl çağı'nın genel özellikleri içinde aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Vahiy bilgisi.
- B) Laiklik.
- C) İnsanın kendine güveni.
- D) Tolerans.
- E) Yukarıdakilerden hiçbirisi.

2. "Yöntem Üzerine" adlı eser aşağıdaki düşünürlerden hangisi tarafından yazılmıştır?

- A) Newton.
- B) Locke.

- C) Hobbes.
D) Helvétius.
E) Yukarıdakilerden hiçbirisi.

3. "Deizm akılcılığın dine uygulanmasıdır" önermesi:

- A) Doğrudur () B) Yanlıştır ()

4. "18nci yüzyılın ikinci yarısı müzik tarihinde "Handel ve Mozart çağı" adıyla anılır önermesi

- A) Doğrudur () B) Yanlıştır ()

Yararlanılacak Kaynaklar

BATUHAN, Hüseyin., **Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1959.

BERKES, Niyazi., **Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, (çev. M. Karasan), İstanbul, Yön Yayınları, 1965.

DESCARTES, Rene., **Metod Üzerine Konuşma**, (çev. M. Karasan), Ankara, M.E.Basımevi, 1962.

DESCARTES, Rene., **Akın İdaresi için Kurallar**, (çev. M. Karasan), Ankara, M.E. Basımevi, 1962.

KANT, Immanuel., "Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt", **Felsefe Yazıları**, İstanbul, Yazko, 6. Kitap, 1983.

KANT, Immanuel., **Edebi Barış Üzerine Felsefi Deneme** (çevirenler: Y. Abadan, Seha. L. Meray), Ankara, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1960.

MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, (çeviren: F. Baldaş), İstanbul, M.E. Basımevi, 1965.